

Міністерство освіти і науки України
Український католицький університет
Факультет суспільних наук

Кафедра соціології

Дипломна робота на тему:
Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості

Виконала студентка 4 курсу
бакалаврату за спеціальністю
“Соціологія”, групи – ССО-18Б

Боднар Марта Ігорівна

Науковий керівник:

Кандидат соціологічних наук Козлова І. В.

Львів

2022

Зміст

Вступ.....	3
1. Теоретичний розділ	6
1.1. Кримінологія: загальні поняття та зв'язок із соціологією	6
1.2. Специфіка жіночої злочинності.....	14
1.3. Кримінологічна характеристика жінки-злочинниці.....	17
1.4. Причини жіночої злочинності	22
Висновки до теоретичного розділу роботи:	27
2. Методологія емпіричного дослідження «Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості»	29
3. Результати дослідження “Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості”	34
Висновки:	51
Література:	53
Додатки	56

Вступ

Актуальність проблеми: Злочинність – небезпечний, проте, невід’ємний розділ життя нашого суспільства. Різні прояви злочинності існували протягом усього часу нашої історії, адже згадки про покарання злочинців можна знайти в історії практично кожної держави, що існувала в той чи інший період часу. Як правило, в людей при згадці слова «злочинець» в уяві формується образ людини саме чоловічої статі, адже, вважається, що чоловіки скоюють більшість злочинів. Насправді, так і є. Загалом, співвідношення жіночої злочинності і чоловічої складає 1:8. [22] Проте, не потрібно забувати про те, що жінки також причетні до росту злочинності, адже також скоюють злочини різного типу та складності. Для того, щоб знизити рівень жіночої злочинності, потрібно першочергово вивчити, які ж причини спонукають жінок до скоєння протиправних вчинків. У даній роботі розглянуті та проаналізовані основні чинники, що можуть мати якимось чином вплив на схильність жінки до скоєння злочину, адже вивчивши те, що впливає на скоєння злочинів, можна зменшити рівень злочинності в цілому.

Важливо також зазначити, що дана тема є малодослідженою. Праці, котрі мені вдалось знайти для написання теоретичного розділу роботи, висвітлюють злочинність загалом, лише одне джерело описує суто жіночу злочинність.

Також, подібна проблема спіткала мене при пошуку респондентів, які могли б надати відповіді на запитання, що розкривають специфіку жіночої злочинності, адже в Україні її рівень є досить низьким та досить мало представників потрібних мені організацій чи адвокатів мали справу з нею. Проте, незважаючи на малопоширеність цієї проблеми, вона все ж існує та потребує вирішення.

Мета: дослідити основні причини, що впливають на скоєння злочинів жінками.

Завдання:

1. Визначити зміст поняття «кримінологія».

2. Проаналізувати, як кримінологія пов'язана із соціологічним знанням.
3. Розглянути специфіку суто жіночої злочинності та те, чим вона відрізняється від чоловічої.
4. На основі теоретичних та емпіричних даних сформуванати кримінологічний портрет жінки, яка схильна до скоєння злочинів.
5. Вивчити основні причини, що штовхають жінок до скоєння злочинів.
6. Розглянути те, як соціально-демографічні характеристики можуть вплинути на схильність жінок до скоєння злочинів.
7. Проаналізувати, як стресова ситуація може вплинути на схильність жінки до скоєння злочинів.
8. Дослідити, що може вплинути на схильність жінки до скоєння рецидивного злочину після виходу з місця обмеження волі.

Гіпотези дослідження:

1. Злочини, скоєні жінками, відрізняються від тих, які скоїли чоловіки, за типом та складністю.
2. Чим гіршим є соціальне становище жінки, тим вищою є її схильність до скоєння злочинів.
3. Якщо жінка має сім'ю та дітей, то її схильність до скоєння злочинів є нижчою.
4. Чим успішнішою є жінка в професійному аспекті, тим меншою є її схильність до скоєння злочинів.
5. Чим вищий рівень освіти має жінка, тим менш схильною вона є до скоєння злочинів.
6. Чим гірше дитинство мала жінка, тим більше схильною вона є до скоєння злочинів.
7. Стрессова подія в житті жінки (смерть близької людини, звільнення з місця роботи тощо) негативно впливає на її схильність до скоєння злочинів.

8. Негативне сприйняття жінки її оточенням після виходу з місць обмеження волі може призвести до скоєння рецидиву злочину.

Об'єкт за критерієм носія проблеми: жінки, які скоїли злочини.

Об'єкт за загальною проблемою: жіноча злочинність.

Предмет дослідження: основні причини, що впливають на схильність жінок до скоєння злочинів, та особливості жіночої злочинності.

Структура роботи: Дипломна робота складається зі: вступу, теоретичного розділу на 4 підрозділи, методології роботи, емпіричного розділу, висновків та списку літератури на 30 позицій.

1. Теоретичний розділ

1.1. Кримінологія: загальні поняття та зв'язок із соціологією

Варто було б почати з того, що собою являє поняття «кримінологія».

Кримінологія – наука, що вивчає злочинність. Даний термін був введений у вжиток 1879 року антропологом Топінаром. Проте, і до цього часу можна прослідкувати використання цього поняття та його вивчення. Розуміння злочинної поведінки, вивчення, а також боротьба з нею простежується в праці італійського юриста Чезаре Баккарія «Про злочини і покарання» (1764). Автор розглядає кримінальне право, а також природу злочинної поведінки та методи протиборства зі сторони держави. [1, ст. 60]

Погляди на злочинність дуже змінилися порівняно з тими, які вони були раніше. Кримінологія розвивається у багатьох напрямках – антропологічному, соціологічному, біологічному, психологічному. В результаті цього, кримінологія зараз не являє собою єдиного вчення, а включає в себе ряд підходів та шкіл, які є представленими науковими центрами в багатьох країнах світу. Всі ці напрямки об'єднує те, що вони намагаються описати й пояснити поняття та природу злочинності, обґрунтувати реакцію на неї. Таким чином сформувалась сучасна кримінологія – наука про закономірність злочинності та її стримування; вивчає явище масової злочинності, а також розробляє способи її протидії. [1, ст. 57]

Очевидно, що кримінологія тісно пов'язана з тими юридичними дисциплінами, котрі направлені проти злочинності. Наприклад, криміналістика, яка продукує тактику та методику розслідування злочинів, спирається на їх класифікацію, розроблену кримінологією. Положення адміністративного, громадянського, сімейного та житлового права є одним із способів попередження злочинності. [1, ст. 36]

З неюридичних дисциплін кримінологія найбільш тісно пов'язана із соціологією, соціальною психологією, психологією, демографією, статистикою та педагогікою. Вона черпає з них методику досліджень, що пояснюють злочинні процеси, які розвиваються в суспільства, в окремих групах людей, а також на рівні людської свідомості; виховну методику, яку кримінологія виробляє для попередження злочинів. [1, ст. 36]

Кримінологію прийнято поділяти на так звані загальну та особливу частини. Загальна частина кримінології вивчає явище злочинності, а саме масове скоєння злочинів; розвиток та проблеми контролю зі сторони держави та суспільства за злочинністю. [1, ст. 39]

Злочинність проявляється зовнішньо у вигляді сукупності злочинів, котра ототожнюється з її сутністю. Проте, з'явився новий підхід до розуміння злочинності – сутність суспільства здійснювати злочини. Тобто, сукупність злочинів – це лише те, що витікає із більш глибоких процесів. Кримінології, як науковій дисципліні властива пояснювальна функція, яка шукає економічні, політичні, історичні, психологічні, етнографічні та інші явища, які впливають на скоєння злочинів у суспільстві. Таким чином, причинами масової злочинності у суспільстві є саме соціальні явища. Це прямо пов'язує кримінологію із соціологією. [1, ст. 88]

Соціологічні дослідження грають важливу роль в області права. Таким чином, варто співвіднести соціологію з кримінологією. Соціологія кримінального права – частина розділу кримінології про контроль злочинності, що відображає каральну реакцію на злочини зі сторони держави. Загалом, кримінологію можна охарактеризувати як соціологію злочинів. [1, ст. 33]

Соціологічному напрямку дала початок кримінально-соціологічна школа, що використовувала за основу соціологію О. Конта. Огюст Конт був

представником позитивістського знання в соціології. Позитивістський підхід розвивався в кримінології в період 17-20 ст. Термін «позитивізм» був використаний Контом у роботі «Курс позитивної філософії», та означав філософське напрямлення, що опирався на факти та певний досвід. За Огюстом Контом, всі знання, що ми маємо та якими можемо оперувати, покладаються на результати спеціальних наук, а сама наука має першорядне значення. В кримінології позитивізм зародився тоді, коли почався інтенсивний розвиток природничих та гуманітарних наук. Нові методи та вчення, що з'являлись в точних науках пристосовувались до наук, об'єктом яких була людина. Так, виникла антропологія, соціологія та статистика в соціологічних дослідженнях. Ідеї, що злочинність має, наприклад, теологічний характер, почали відходити в минуле. [1, ст. 63-64]

Наприкінці 19 ст. в кримінології почали застосовуватись методи соціологічних досліджень. Вивчалась статистика скоєння злочинів та покарань за них, вивчались дані, котрі характеризують контингент злочинців, збирались найбільш повторювані причини, що штовхали людей до криміналу, досліджувалась їхня сутність та оцінювались з кількісного боку. Опираючись на зібрані таким чином дані, можна було робити перші прогнози рівня злочинності. [2, ст. 25]

Раннім етапом соціологічного вивчення злочинності було притаманно охоплювати якомога більше факторів, що можуть спричиняти до скоєння злочинів. Від дослідника до дослідника кількість цих факторів зростала, вдавалось знайти нові обставини, що підживлюють злочинну активність. [2, ст. 25]

Незважаючи на те, що методи соціологічних досліджень почали застосовувати в кримінології ще з 19 ст., соціологічні концепції злочинної поведінки

зароджувались набагато пізніше. Частина з них ґрунтується виключно на соціології, а частина – на соціальній психології. [2, ст. 25]

Соціологічний сенс злочинності полягає в тому, що цим терміном позначається певний вагомий соціальний факт, що пов'язаний функціональними та причинно-наслідковими зв'язками з суспільством, а також різноманітними соціальними фактами та інститутами, такими як рівень життя, розмір безробіття, народними традиціями, кримінальною політикою держави, інститутами релігії та освіти тощо. [3, ст. 232]

В суспільстві є усталені норми та правила, іноді негласні, якими індивіди керуються та на які опираються при здійсненні тих чи інших вчинків. Тих, хто відмовляється діяти за цими установками називають девіантами - людина, що за своїми характеристиками чи вчинками відхиляється від основної маси суспільства. Відповідно, коли злочинець не слідує нормам закону, що не лише є прописаними, але і за порушення котрих людина несе відповідальність, то можна вважати, що він поводить себе девіантно. Саме тому, щоб краще зрозуміти його поведінку та мотивацію, варто звернутись до теорій девіантної поведінки. Американський соціолог Роберт Мертон в своїй праці “Соціальна структура та аномія” розглянув та описав поведінку девіантів. Він висунув гіпотезу, що поведінку індивідів, що відхиляється від норми, можна соціологічно розглядати як певний симптом розходження між культурно запропонованими прагненнями та способами досягнення цих прагнень. Людина сама обирає, яким методом досягати своїх цілей, проте, в деяких випадках, ці методи не визнаються суспільством як допустимі. Для певних груп населення досягнення цілей дозволеним методом може бути просто неможливим. Виходячи з цього, Мертон виділяє п'ять форм пристосування індивідів до життя в суспільстві:

- конформізм - погодження індивіда з цілями суспільства та законними методами їх досягнення. Ця форма пристосування у Мертоне є єдиною не девіантною формою поведінки;
- інновація - модель поведінки, де індивід зацікавлений у досягненні цілі - успіху. В такому випадку людина використовує аморальні методи, іноді злочинні, для досягнення багатства або влади. В цьому випадку злочинність, як правило, є ефективним методом. Найкраще описує цю модель поведінки фраза “Ціль виправдовує свої методи”, адже індивід зробить абсолютно все для досягнення своєї мети;
- ритуалізм - при такій моделі поведінки індивід відкидає ціль як таку, яку можливо досягти, але, при цьому, не використовує заборонені методи її досягнення. Наприклад, художник, який не створює нічого нового, а лише копіює вже написані до нього роботи. Ритуалісти відмовляються від позитивної творчості в своїй професії, насаджуючи натомість одноманітність та посередність у своїй діяльності;
- ретритизм - відмова індивіда і від культурних цілей, і від дозволених методів її досягнення. Прикладами ретритистів є бродяги, безпритульні, жебраки, а також люди, котрі за власною волею відмовились від життя в цивілізацію та живуть відлюдниками. Ці люди не лише перестали боротись за будь-який успіх, але і втратили свій зв'язок із суспільством;
- бунт - тип поведінки, коли звільнення від панівних стандартів та норм веде за собою спробу створення нового соціального порядку задля того, щоб досягти нововведених цілей. Тобто, це руйнація старої соціальної системи та насадження нової.

Отже, всі ці типи девіантної поведінки, запропоновані Робертом Мертоном, роблять соціальний порядок хитким та таким, що вимагає від суспільства більших зусиль для того, аби підтримувати його. [4]

Щоб краще зрозуміти те, як кримінологія та злочинність стосуються та пояснюються соціологією, потрібно розглянути теоретичні набутки соціології злочинності. Фактично, засновником соціології злочинності вважають бельгійсько-італійського вченого Адольфа Кетле (1790-1874). Він перший зробив злочинність об'єктом емпірико-соціологічного спостереження. Кетле використовував дані статистики, які у Франції оприлюднювали з 1827 року, що містять дані стосовно рівня злочинності в країні, а також в окремих її департаментах, абсолютні дані за видами за видами злочинів та способами їх скоєння. На основі цих даних сформулював декілька закономірностей функціонування злочинності: 1) рівень злочинності в різних країнах та регіонах є сталими величинами. Цьому феномену дали назву «залізний закон злочинності». Факти прояву злочинності почали розглядатись як об'єктивна суспільна закономірність, а не як якийсь випадкове явище. Це дало можливість Адольфу Кетле оприлюднити в 1829 році перший в історії людства кримінологічний прогноз на наступний рік, опираючись на висновки щодо закономірної природи злочинності. Ці прогнози підтвердились, коли оприлюднили статистику злочинності за наступний рік. [5, ст. 215-226]

Враховуючи той факт, що А. Кетле був математиком, він намагався в своїх дослідженнях застосовувати так званий числовий метод. Числовий метод – арсенал математичних методів, які можна використовувати в процесі вивчення суспільства. Наприклад, теорія ймовірностей, яку Кетле застосував, щоб у формі числового індексу визначити схильність різних соціальних груп до скоєння злочину. Так, дослідник зміг окреслити одну тенденцію – сполучність математики та емпіричної соціології. Також, він вперше пояснив злочинність соціальними причинами. Кетле вважав, що суспільство є головним винуватцем злочинності, а злочинець – випадкове знаряддя для виконання того, що спричиняє недосконалість соціальної системи. [5, ст. 215-226]

Наступні відкриття в сфері соціології злочинності були здійсненні в межах соціологічної школи у кримінальному праві. Виник цей напрям в останню чверть 19 ст. та на початку 20 ст., як реакція на застарілість та недосконалість тогочасної юридичної системи. Таким чином в науці кримінального права виник позитивістський напрямок, про який я згадувала вище. [3, ст. 237]

Започаткував позитивістський напрямок в соціології злочинності італійський тюремний лікар Чезаре Ломброзо (1836-1909). Він висунув теорію, що існує так званий природжений злочинець – тип людини, яка приречена стати небезпечним злочинцем через спадковість або ж психофізіологічні особливості. Опис природженого злочинця, створений Ломброзо, збігався з малюнками доісторичних первісних людей. Дослідник також відмітив, що в людей, які природжені до злочинів, були такі характеристики: понижене відчуття болю, моральна тупість, бажання вкривати тіло татуюваннями. Він пояснював це відхиленням «Homo delinquente», яке зумовлене зберіганням у певної категорії людей біологічних особливостей, що належали нашим пращурам. Ломброзо прийшов до висновку, що застосовувати ті ж самі методи превенції та кримінальні закони до природжених злочинців, як і до інших людей, нерационально. Їх потрібно або ув'язнювати на невизначений термін, або довічно тримати в тюрмах, робити спеціальні операції, або ж виключати зі списку живих. Таким чином, в кримінальному процесі ключовими гравцями ставали не юристи, а медики, біологи, різні експерти тощо. [6, ст. 143-184]

Ще одна соціологічна школа, що почала розвиватись поряд з антропологічною гілкою, була школа, засновники котрої виходили із того, що вчинками людей, зокрема злочинців, управляє як спадковість, так і певні соціальні умови, в яких перебуває індивід. Розробляв цей напрямок Енріко Феррі (1856-1928) – професор Римського університету. У своїй праці «Кримінальна соціологія» він намагався роз'яснити задачі науки, яка сполучала теоретичні та практичні

функції, об'єднувала дані юриспруденції, психології, біології стосовно злочинності та, в кінцевому результаті, надавала їм соціологічного напрямку. Ідеї цього підходу підтримувались у Німеччині, Франції та інших європейських країнах. Це сприяло формуванню соціологічної школи в науці кримінального права. Головним завданням прибічників соціологічного напрямку в науці кримінального права було розробка теми соціальної етіології злочинності – її причин. Тобто, ідея була в тому, що впливати на рівень злочинності можна, усуваючи причини, що її породжують. Попередньо їх потрібно було виявити, описати та зважити їх вплив на злочинність. Це привело дослідників до теорії факторів. [3, ст. 238]

Теорія факторів пояснює злочинність у традиції детермінізму, тобто кожному явищу, змінам та тенденціям відповідає певна причина (фактор). До уваги дослідників, що шукали причинно-наслідкові зв'язки, брались такі фактори, як космічні (пора року, частина доби), кліматичні і фізичного оточення, антропологічні, медичні, демографічні та, власне, соціальні. До соціальних факторів належали такі явища, як економічні кризи та коливання цін на хліб, житлове питання, майнова нерівність, стан освіти та релігії, професія, місце проживання, пристрасть до алкоголю, азартних ігор тощо. [3, ст. 238]

Незважаючи на те, що аналіз кримінальної статистики, все ж, залишався головним методом, яким користувались дослідники, напрямок етіології злочинності чинний і по сьогоднішній день.

Висновки до підрозділу 1.1.:

З першого погляду кримінологія не є якимось чином дотичною до соціологічної науки та її методів. Проте, ознайомившись та вивчивши теорії, що пояснюють злочинність із соціологічної точки зору, я можу зробити висновок, що зв'язок між цими науками є досить вагомим. Недарма кримінологію прозвали соціологією злочинності. Дуже часто на людей, що скоюють злочини, впливає

їхнє оточення, екосистема, в якій вони перебувають, а саме соціологія вивчає суспільство та положення індивіда у ньому. Тому, для розуміння тенденцій злочинності та її розвитку, для того, щоб зменшити кримінальну статистику потрібно залучати соціологічні теорії та методи, які допоможуть відшукати першопричини, що спонукають людей до скоєння злочинів, аби в подальшому спробувати ліквідувати їх задля зменшення відсотку скоєних злочинів.

1.2. Специфіка жіночої злочинності

Питання, що стосуються жіночої злочинності, почали формуватися в окрему галузь кримінологічного вчення лише нещодавно, адже до цього не було достатньо інформації для їх дослідження. Також, за останні роки масштаби наслідків жіночої злочинності зросли, та почали нести більшу небезпеку для громадськості. До цього часу, рівень жіночої злочинності був на значно нижчому рівні ніж чоловіча. [18, ст. 6]

Найвищий рівень жіночої злочинності спостерігався в 1905-1920 рр. в промислово розвинених країнах. Російський вчений А. Внуков, вивчаючи дане питання, виокремив цікаву закономірність: рівень злочинності жінок на пряму залежить від її положення у суспільстві. Наприклад, в Балканських країнах, де жінка вела досить самотницьке життя, в той період рівень жіночої злочинності був найменшим. З іншого боку, в Англії, де права жінки були максимально розширені та розвинені, жінки скоювали високий відсоток злочинів. [8, ст. 191-249]

Вище я вже згадувала про кримінологічну теорію італійського тюремного лікаря Ломброзо. Вчений М. Гернет, аналізуючи статистику злочинності, висунув свою критику цієї теорії. Прибічники Ломброзо вважали, що жінка є більш схильною до скоєння злочину, ніж чоловік, адже жінка знаходиться на нижчому рівні розвитку, що може бути причиною її протизаконної поведінки.

Статистичні дані ж свідчили про протилежне, тому прибічники Ломброзо додавали до числа жіночої злочинності ще і дані про жіночу проституцію, адже існувало переконання, що тип жінки-злочинця та тип проститутки подібні між собою. [6, ст. 93-101] [7, ст. 493-512]

Представники соціологічної школи кримінологічного напрямку при поясненні жіночої злочинності найбільше опирались на її соціальне положення: відчуженість від політичного та суспільного життя, “зв’язаність” побутовим життям вдома тощо. На думку прибічників цієї школи, жіноча протиправна поведінка являє взаємозв’язок елементів, що утворюють її, є автономною системою та характеризується переліком певних специфічних характеристик. При такому підході до вивчення жіночої злочинності можливо визначити її позицію в загальній структурі злочинів, виділити зв’язки із життям суспільства, що обумовлюють її соціальну природу та габітус. Також, ці зв’язки впливають на її характер та стан в цілому. [18, ст. 8]

В перші роки, коли інформація стосовно проблеми жіночої протизаконної поведінки почала накопичуватись, дослідники змогли чітко сформулювати сукупність злочинів, що найчастіше скоюються жінками. В літературі початку 20 ст. зібрані дані, що жінки найчастіше скоюють крадіжки (прості та кваліфіковані), розтрата, фальсифікація, вбивства, бродяжництво. Пізніше, жінки почали скоювати і інші злочини, які раніше важко було навіть співставити з портретом жінки-злочинця. Причиною цього є соціальна активність жінок, яка стрімко зростала в другій половині 20 ст., мобільність та участь в державній, суспільній та виробничій діяльності. Проте, той факт, що крадіжки, вбивства, розкрадання, нанесення тілесних ушкоджень та бродяжництво переважають в переліку скоєних жінками злочинів, залишився незмінним. [9, ст. 44]

Іншою специфікою жіночої протизаконної поведінки є спосіб та знаряддя скоєння злочинів, які дещо відрізняються від тих, котрими оперують чоловіки-злочинці. Також відмінним є масштаб, характер злочинних дій та вибір жертви. Змінюються соціальні умови життя та рольові орієнтації жінок, а, разом з тим, характер протиправної поведінки та способи скоєння злочинів. [18, ст. 24-26]

На сьогоднішній день суспільство запізнюється з підготовкою актуальних даних в цій сфері, не лише тому, що більшість злочинів скоюються все ж таки чоловіками, а ще й тому, що підсвідомо такі дії пов'язуються саме з чоловічою статтю. Скоєння злочину жінкою, а особливо насильницького характеру, - подія незвичайна. Суспільство схильне осуджувати жінку за протиправні дії значно більше, ніж чоловіка за такі ж злочини. Її сепарують зі спільноти, відвертаючись від неї, а отримане клеймо "злочинниці" залишається з нею на все життя. [18, ст. 8]

За даними кримінологічної статистики в Республіці Білорусь за останні 15 років можна виокремити такі тези, що стосуються жіночої злочинності:

- всі злочини, що були скоєні жінками, можна класифікувати за двома групами: злочини, скоєні з певною корисливою ціллю та насильницькі злочини (перша група є значно чисельнішою, ніж друга). Обидві групи правопорушень пов'язані або з професійною діяльністю злочинниці, або з її сімейно-побутовими відносинами.
- рівень жіночої злочинності є значно нижчим, ніж рівень чоловічої, проте в останні роки її відсоток стрімко зростає. Кількість злочинів, здійснених за корисливими мотивами, визначається зайнятістю жінки в економічній сфері, а також рівнем доступу до певних матеріальних благ. Жінки значно частіше ніж чоловіки здійснюють злочини такого роду заради потреб сім'ї та дітей.

- останнім часом жінки все частіше стали скоювати злочини, що раніше асоціювались лише з чоловічою статтю: грабежі, розбійні напади.
- жіноча злочинність являє собою окремий її напрям, зі своєю специфікою, особливістю скоєних правопорушень, впливом на суспільство та на інші сфери кримінології. Саме тому жіночі правопорушення та злочинність в цілому мають вивчатись окремо та незалежно від чоловічої, використовуючи власні методи та практики. [18, ст. 17]

1.3. Кримінологічна характеристика жінки-злочинниці

Для того, щоб краще зрозуміти жіночу злочинність, її специфіку та причини виникнення, потрібно дослідити та вивчити особливості, що характеризують жінку-злочинницю та які виділяють її серед інших представників суспільства. Проведені дослідження не дозволяють чітко відтворити картину змін особистості жінки-злочинниці, а також факторів, які впливали б на ці зміни. Проте, на їх основі можна зробити висновок про своєрідність та особливості правопорушниць:

- життєві умови, в яких перебуває злочинниця, відбиваються на ній та формують її поведінку, особистість, надають їй рис, які згодом можуть вилитись як в позитивні дії, так і в негативні.
- при вивченні та формуванні портрету злочинниці важливо аналізувати її сферу діяльності та функції, які вона виконує в суспільстві. Якщо жінка так чи інакше не виконує роль, яку вона має в суспільстві, то це відобразиться на її положенні та стані, адже зменшення обов'язків призводить до зменшенню об'єму особистісних якостей, і, як результат, до деформації структури особистості. [19, ст. 69]

Отже, при формуванні портрету жінки-злочинниці важливо враховувати її соціально-демографічні характеристики. Це дасть змогу встановити зв'язок між

особистісними ознаками та скоєними злочинами, а також отримати загальне уявлення про особистість конкретних категорій злочинниць, порівнявши їх між собою. Врахування одночасного впливу статі, віку, соціального статусу, освіти, сімейного стану та інших соціально-демографічних характеристик дає розуміння про стан правопорушниці на момент скоєння злочину. [10, ст. 44]

Наприклад, вік дає суттєвий вплив на поведінку людини, адже він прямо впливає на систему потреб та інтересів. Вікові відмінності обумовлюють відмінності в соціальних функціях індивіда, які формуються життєвим досвідом та стійкістю тих чи інших звичок. В свою чергу, цей набір обумовлює реакцію людини на різні життєві ситуації та форму поведінки в конфліктних випадках. Вікові особливості конкретного правопорушника тісно пов'язані із характером та формою скоєного злочину, адже на кожному віковому етапі розвиток особистості та її соціальний вклад є відмінним від попереднього [11, ст. 57].

Ще однією важливою соціально-демографічною характеристикою, що прямо впливає на схильність людини до правопорушень, є рівень освіти. Існує загальновизнане переконання, що чим вищий рівень освіти в індивіда, тим меншою є вірогідність його протиправної поведінки, адже більше шансів для використання обдуманого рішення ситуації, формування соціально визнаних потреб та знаходження законних методів їх задоволення. З іншого боку та ріст освітнього рівня, культурних запитів в ситуаціях, де неможливо їх використання на роботі або в побуті, не завжди сприяє духовному розвитку жінки. Це може призвести до формування незадоволеності потреб, і, як результат, до психологічних проблем, що, в свою чергу, можуть відобразитись у протиправній поведінці. Отже, ріст освітнього та духовного рівня не завжди призводить до вдосконалення особистості та до вміння правильно вирішувати конфлікти. Це пояснює той факт, що середній освітній рівень жінок-злочинниць є вищим, за середній освітній рівень чоловіків-злочинців. [18, ст. 21]

Також, вагомий вплив на формування особистості та її схильності до скоєння злочинів є такий соціально-демографічний показник, як рід зайнятості на момент винесення вироку або арешту. Наявність постійної роботи є дуже важливим фактором становлення особистості, реалізації її природних потреб в спілкуванні та отримання засобів існування. Отже, відсутність зайнятості роботою є серйозним криміногенним фактором. [18, ст. 22]

Сім'я є вагомим фактором впливу на формування багатьох людей. Тому, при аналізі портрету жінки-злочинниці неможливо оминати цей пункт. Умови виховання та навчання напряду впливають на формування моральних цінностей. Роль інституту сім'ї в кримінологічному сенсі може бути або позитивною, або ж негативною, але ніяк не нейтральною. Наявність дітей, чоловіка серйозно впливають на поведінку жінки у суспільстві та її відношення до оточуючих. Сімейний стан, наявність конфліктів та їх характер сприймаються і самою жінкою, і оточенням як показник її рівня життя. [18, ст. 23]

Щоб краще проаналізувати особистість жінки-злочинності та розібратись в деформаціях особистості, що призводять до її девіантної поведінки, потрібно вивчити її кримінально-правову характеристику. Кримінально-правова характеристика – це не тільки дані про склад вчиненого злочину, а й спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, види співучасті (виконавець, організатор, підбурювач, пособник), інтенсивність кримінальних проявів, наявність судимості тощо. [20, ст. 156]

Враховуючи, що скоєння злочину - це форма діяльності людини, то, відповідно, мотив - це суб'єктивна оцінка поведінки, що зароджується на основі потреб особистості, що, в свою чергу, визначаються об'єктивними умовами життя в

певний період часу. Таким чином, найбільш поширеними мотивами скоєння злочинів серед жінок є:

- бажання покращити рівень життя до такого, щоб не було “гіршим ніж в інших”;
- бажання забезпечити себе та близьких найнеобхіднішим;
- бажання жити в своє задоволення, не відмовляючи собі ні в чому;
- бажання придбати спиртне. [12, ст. 24]

Дуже часто зустрічаються випадки, коли протиправні дії жінок обумовлені невмінням проаналізувати наслідки тих чи інших дій, або ж в деяких випадках - невмінням навіть передбачити ці наслідки. Ті злочини, які були скоєні без конкретного мотиву, несуть більшу небезпеку для суспільства, ніж чітко вмотивовані злочини, адже вони свідчать про неможливість передбачити характер та направленість поведінкових актів, умов, що призводять до злочинного результату, а також те, що такий злочинець дуже легко піддається стороннім впливам. [13, ст. 7]

Ще одним важливим показником кримінально-правової характеристики є тривалість призначеного покарання, що свідчить про небезпеку злочину та характер особистості злочинниці. Як правило жінкам назначається менш строгі покарання, ніж чоловікам, що свідчить про серйознішу суспільну небезпеку злочинів, скоєних чоловіками. Ця відмінність поступово скорочується, адже жіноча злочинність за своїми характеристиками наближається до чоловічої. [18, ст. 26]

Для того, щоб боротись із рівнем жіночої-злочинності та сприяти його зменшенню, потрібно вивчити, які особливості особистості правопорушниці піддаються виправленню. Для цього застосовують набутки психології, адже, як показують дослідження, різні види злочинів залежать саме від психологічних

особливостей. Тобто, серед злочинниць є значна кількість тих, хто володіє одними і тими ж самими психологічними особливостями, що штовхають їх до скоєння одного виду злочину, а не іншого. [14, ст. 10-16]

Дослідження психологічних якостей ув'язнених жінок показало, що вони менше схильні до асоціальної поведінки, ніж чоловіки. В них, як правило, відсутні злочинні установки та соціально-психологічні якості, що перешкоджають їх виправленню та перевихованню. [15, ст. 13-15]

Також, важливим є те, що для жінок більш важливим є те, як їх оцінюють інші та яке враження вони складають, ніж для чоловіків. Як результат, жіночій статі властива така якість, як демонстративність, прагнення привернути до себе увагу та показати себе. У злочинниць ця риса виражена дещо інакше: в агресивній поведінці, яка слугує захисним механізмом, а також виконує роль самовираження. [16, ст. 125-155]

Ще однією характеристикою правопорушниць є стійкість афективних, психотравмуючих переживань, а також висока імпульсивність в вчинках та думках. Вони ігнорують або недостатньо враховують обставини, неадекватно оцінюють життєві ситуації, погано прогнозують наслідки своїх вчинків. Результатом цього можуть стати протизаконні дії, здійснені з ціллю убезпечити себе та своїх близьких від потенційної небезпеки. [18, ст. 29]

Жінкам більш притаманне бажання покращити своє матеріальне положення, ніж чоловікам. Звідси впливають такі риси, як висока активність, збудженість та емоційна нестабільність засуджених за насильницькі злочини, що, в поєднанні з імпульсивністю багато в чому визначає характер та специфіку агресивної поведінки. Такі якості роблять жінок складнішими в спілкуванні, але, з другого боку, сприяють їхньому легшому пристосуванню до виховної роботи. [18, ст. 30]

Таким чином, можна виокремити три варіанти формування кримінологічних якостей особистості:

- диспропорція між потребами жінки брати активну участь в суспільному житті, професійній діяльності та потребі виконувати домашні обов'язки може призвести до конфліктів, породжує напруженість в побутовому житті, відображається в її професійній діяльності, та, загалом, формує якості та характеристики, що можуть спричинити скоєння злочину;
- якщо жінка негативно ставиться до існуючих в суспільстві норм та правил, то вона може стати злочинницею, що концентрується на задоволенні тих інтересів, які визначаються її найближчим мікросередовищем;
- особистість жінки-злочинниці формується на початкових стадіях її асоціальної поведінки. [18, ст. 31]

1.4. Причини жіночої злочинності

Для того, щоб знизити рівень жіночої злочинності та, в результаті, злочинності загалом, потрібно зрозуміти, які фактори породжують її першочергово.

Вивчаючи жіночу злочинність потрібно керуватись наступними принципами:

- причини жіночої злочинності несуть в собі соціальний характер. Ріст чи спад рівня жіночої злочинності прямо пропорційні зовнішнім чинникам;
- ті обставини, що породжують жіночу злочинність, складають частину причин злочинності в цілому, але, все ж, є і фактори, що сприяють розвитку суто жіночої злочинності. Ці фактори обумовлюють її ріст, особливості, посилення суспільної небезпеки тощо;
- важливо розпізнавати два основні рівні аналізу причин: злочинності жінок в цілому та їх індивідуальної девіантної поведінки. Загальні обставини

жіночої протиправної поведінки проявляються і в діях окремих злочинних актів. [18, ст. 32]

Жіноча та чоловіча злочинність, загалом, породжується одними і тими ж причинами, але призводять часто до різних результатів. Наприклад, жінки мають меншу фізичну силу для здійснення насильницьких злочинів. Також, потрібно враховувати зміни в професійному залученні жінок, роді діяльності, виробничій діяльності, рольових функціях, а також ту мобільність та свободу, яку вони мають у сфері сімейно-побутових відносин. [18, ст. 33]

Основна причина росту числа злочинів, скоєних жінками, полягає у витратах нових економічних відносин: спаді виробництва, погіршення матеріального стану населення, а також його стратифікації за рівнем доходів. Саме умови життя характеризують положення жінки в суспільстві в наш час. Соціальне безправ'я, загальна психічна нестабільність, втрата морально-психічних орієнтирів, непристосованість до сімейного життя - усе це може бути фактором, що впливає на ріст жіночої злочинності, особливо серед молодих людей.

Молоді жінки намагаються будь-яким способом розбагатіти та піднятися на вершину соціальної драбини. На жаль, в деяких випадках для досягнення цієї цілі вони починають користуватись будь-якими методами за рахунок “морального падіння”, що, в результаті, стає нормою. [18, ст. 34]

За рахунок зростання матеріальних доходів, ростуть також і потреби. Цей розвиток має регулюватись можливостями суспільства на конкретному етапі. Цей фактор має також враховуватись при визначенні причин злочинності, адже зміни потреб суспільства стаються значно швидше, ніж ріст його можливостей. Ці зміни в потребах відбуваються на одному рівні, а можливості задоволення цих потреб у різних груп є різними. Таким чином, гострота конфлікту у різних соціальних груп є різною. Якщо раніше досить часто можна було зустріти злочини, скоєні за “гострою матеріальною потребою”, то зараз таких майже

немає. Якщо зараз засуджена стверджує, що скоїла злочин, бо мала гостру потребу на то, то дуже часто під цим криється те, що вона намагалась задовольнити не нагальні потреби, а завищені, такі, які диктує її найближче оточення. Отже, коли бажання та потреби не відповідають можливостям суспільства, індивід може вдатись до криміногенних способів. [18, ст. 36]

Як результат дії цих криміногенних факторів, в суспільстві росте напруженість, тривожність, а між людьми створюється конфліктність та ворожість. У відповідь на це люди починають діяти агресивно, що є для них способом захисту від певної загрози, яка дуже часто може бути уявною. Підтвердженням цього є те, що причиною багатьох насильницьких злочинів (вбивств, тілесних ушкоджень тощо) є захисна реакція. Саме ріст напруженості в суспільстві є причиною росту рівня злочинності, особливо тих злочинів, що мають побутове підґрунтя. В нашому щоденному житті досить частими стали повсякденні конфлікти, що в деяких випадках переростають у злочини. Багато людей перестали відчувати себе у безпеці як вдома, так і на вулиці, тому перебувають у стані постійної оборони. [18, ст. 38]

Розвитку злочинності загалом і, в тому числі, жіночий злочинності активно сприяє те, що в 21 ст. люди почали значно менше задумуватись над тим, що таке добро та що таке зло. В багатьох зникло відчуття сорому, тому не виникає бажання переосмислити свої вчинки, що спричиняє більшу небезпеку рецидиву багатьох злочинів. [18, ст. 41]

Через недосконалість норм права та законів, що не є такими актуальними та ефективними в боротьбі зі злочинністю, якими вони були раніше, зростає роль організованих злочинних структур та їхній вплив на кримінологію в цілому. Злочинність окремих індивідів та злочинних груп складається воедино, а жінки все частіше залучаються до діяльності у таких злочинних угрупованнях. [17, ст. 35]

Наступна проблема, яку потрібно розв'язати для зменшення рівня жіночої злочинності, є наростання жіночого злочинного професіоналізму, що виник завдяки довготривалому замовчуванню явищ, пов'язаних з протизаконною поведінкою жінок. Ця проблема вперше привернула до себе увагу наприкінці 19 - початку 20 ст., проте і сьогодні це питання є не менш актуальним. Професійні крадійки, шахрайки, власниці незаконних борделів - всі вони розширюють поле своєї діяльності, залучаючи все більше і більше прибічниць, що підвищує рівень злочинності. [18, ст. 41]

Ще одна суб'єктивна обставина, що також не сприяє зниженню рівня злочинності, а навпаки, є жіночий конформізм, або, простими словами, бажання жінки жити та виглядати на рівні свого найближчого оточення, тобто не відставати від стереотипів поведінки, що склались. Найбільш небезпечними формами поведінки жінок стають ті, в основі котрих лежить вживання спиртних напоїв. Такі жінки не вміють правильно будувати відносини з близькими, в конфліктній ситуації не можуть передбачити небезпечний результат, а також їм притаманне прагнення досягти бажаного в даний момент. [18, ст. 42]

Бажання відповідати своєму оточенню як один з чинників злочинної поведінки підтверджує теорія диференціальної асоціації американського соціолога Едвіна Сатерленда. Автор стверджує, що в суспільстві, що є поділене на велику кількість субкультур, є середовища, схильні розвивати та заохочувати протиправну поведінку. Люди стають правопорушниками через свою приналежність до таких груп. Таким чином, злочинна поведінка засвоюється індивідом в середовищі людей, схильних до кримінальних дій. [23]

За теорією соціальної мотивації підлітків, виведене голландською професоркою психології Евеліною Кроне, для підлітків ризикова поведінка є способом досягнення певної соціальної цілі. Наприклад, це може бути прагнення приналежності до соціальної групи, у якій вони перебувають. Модель

соціальної мотивації припускає, що в юнацькому віці високу соціальну цінність має ризикована поведінка, а наслідки, які можуть виникнути після, не є важливими. [24]

Ці дві теорії заперечують теорію Чезаре Ломброзо, про яку я писала раніше, згідно з якою є люди, котрі народжують злочинцями, адже їм притаманні певні фізичні особливості. На противагу їй, теорії диференціальної асоціації та соціальної мотивації стверджують, що люди стають правопорушниками через приналежність до соціальної групи, що схильна діяти так. Саме ці дві теорії я хотіла б протестувати за допомогою емпіричного дослідження.

Останній фактор, про який я згадаю - перебування жінок в місцях обмеження волі та їхній подальшій адаптації до життя поза цих місць - також має вплив на рівень злочинності. Питання перевиховання злочинниць відійшло на другий план зараз, коли з'явилися інші, більш нагальні проблеми, що супроводжують жінок при виході на свободу. Сім'я є одним із стримуючих криміногенних факторів, але на час звільнення із місць обмеження волі багато жінок вже не мають її. Ці обставини ускладнюють процес соціальної адаптації. В той же час, будучи відірваними від суспільства на довгий період часу, жінки мають усталені антисуспільні та аморальні звички та навички, які не вдалось перевиховати в період відбування покарання, тому перед жінками знову постає вибір - стати на правильний шлях чи продовжити свою кримінологічну "кар'єру". На жаль, зачасту в таких випадках перевага надається саме другому варіанту. [18, ст. 42]

Отже, хочу тепер підсумувати всі причини, що так чи інакше сприяють розвитку рівня жіночої злочинності:

- матеріальні труднощі, невміння вирішувати конфліктні ситуації законним шляхом;

- сімейні конфлікти, небажання або невміння вирішити їх в рамках правових норм;
- недостатній рівень культурного розвитку, неспроможність передбачити результати своїх дій;
- ріст соціальної напруженості в суспільстві, конфлікти та бажання людей захистити себе;
- проблеми в законодавстві, зниження ефективності роботи правозахисних органів.

Цими факторами характеристика жіночої злочинності не обмежується, проте це найбільш розповсюджені причини, що спонукають жіночу стать до скоєння протизаконних актів. [18, ст. 43]

Висновки до теоретичного розділу роботи:

Злочинність в цілому, а також жіноча злочинність пропорційні тим процесам, що відбуваються в суспільстві. Саме тому, для того, аби розуміти, як зменшити її обсяги, потрібно залучати соціологічні знання. Розуміння процесів, що породжують злочинність та криміногенну ситуацію, допоможе знизити статистику скоєння злочинів та, в результаті, покращить та зробить безпечнішим життя суспільства.

Вибіркові дослідження на тему жіночої злочинності підкреслюють її специфіку, кількісні та якісні характеристики, а також ті характеристики, що відрізняють її від чоловічої злочинності. Жіноча протиправна поведінка має вагомий вплив на суспільство та зачіпає великий спектр явищ соціального життя. На даний момент цей підвид злочинності є маловивченим, тому поки що важко точно визначити, які все ж таки фактори мають стовідсотковий вплив на її розвиток. Проте, потрібно виходити з того, що вже є дослідженим та намагатись зупинити процеси наростання небезпеки у суспільстві, реформувати законодавчі норми,

що регулюють злочинність, а також сприяти просвітницькій діяльності для підвищення обізнаності про дану проблему.

2. Методологія емпіричного дослідження «Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості»

Мета: дослідити основні причини, що впливають на скоєння злочинів жінками.

Об'єкт за критерієм носія проблеми: жінки, які скоїли злочин.

Об'єкт за загальною проблемою: жіноча злочинність.

Предмет дослідження: основні причини, що впливають на схильність жінок до скоєння злочинів, та особливості жіночої злочинності.

Інтерпретація понять:

У цьому підрозділі я дам визначення основним поняттям, що найчастіше використовуються у рамках даного дослідження.

- Злочинність – суспільно небезпечне явище, яке охоплює всю сукупність посягань на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством у певному просторі та часі. [25]
- Жіноча злочинність – явище, що являє собою протиправну поведінку жінки.
- Соціальне статус – становище особи чи групи в суспільстві, яке визначається за допомогою об'єктивних чинників (фах, дохід, рівень влади, престиж). [26]
- Рецидив злочину - вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. [27]
- Залежність від психоактивних речовин (наркотиків) - це хронічне захворювання, що проявляється в непереборному бажанні вживати наркотичні речовини, незважаючи на негативні соціально-медичні наслідки. [28]

Завдання дослідження:

- Проаналізувати основні відмінності, що відрізняють жіночу злочинність від чоловічої.
- Вивчити основні причини, що штовхають жінок до скоєння злочинів.
- Розглянути те, як соціально-демографічні характеристики можуть вплинути та схильність жінок до скоєння злочинів.
- Проаналізувати, як стресова ситуація може вплинути на схильність жінки до скоєння злочинів.
- Дослідити, що може вплинути на схильність жінки до скоєння рецидивного злочину після виходу з місця обмеження волі.

Гіпотези дослідження:

1. Злочини, скоєні жінками, відрізняються від тих, які скоїли чоловіки, за типом та складністю.
2. Чим гіршим є соціальне становище жінки, тим вищою є її схильність до скоєння злочинів.
3. Якщо жінка має сім'ю та дітей, то її схильність до скоєння злочинів є нижчою.
4. Чим успішнішою є жінка в професійному аспекті, тим меншою є її схильність до скоєння злочинів.
5. Чим вищий рівень освіти має жінка, тим менш схильною вона є до скоєння злочинів.
6. Чим гірше дитинство мала жінка, тим більше схильною вона є до скоєння злочинів.
7. Стрессова подія в житті жінки (смерть близької людини, звільнення з місця роботи тощо) негативно впливає на її схильність до скоєння злочинів.
8. Негативне сприйняття жінки її оточенням після виходу з місць обмеження волі може призвести до скоєння рецидиву злочину.

У рамках написання кваліфікаційної бакалаврської роботи на тему я провела дослідження на тему «Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості». Дослідження проводилось у два етапи. Перший етап дослідження був проведений у період з квітня по травень 2021 року, а другий – у травні 2022 року.

На обох етапах я використовувала якісні методи дослідження, а саме напівструктуровані глибинні інтерв'ю. Цей метод допоміг мені «розкрити» респондентів та дізнатись більше інформації у ході розмови, ніж я могла б отримати за допомогою кількісних методів дослідження. Через зовнішні обставини, що виникли у період проведення дослідження, а саме пандемія коронавірусу у 2021 році та повномасштабна російсько-українська війна у 2022 році, я проводила глибинні інтерв'ю через платформу Zoom. Всього мені вдалось провести 5 інтерв'ю – два із представниками організацій, що займаються допомогою та адаптацією осіб, що звільнились з місць обмеження волі, два з адвокатами та одне із жінкою, що вийшла із місця обмеження волі.

Протягом першого етапу дослідження я опитала представників організацій, що займаються реабілітацією осіб, що вийшли з місць позбавлення волі, та адвокатів. Пошук респондентів був досить складним. Спершу, я звернулась по допомогу у організації України, що займаються допомогою особам, які відбували покарання. Прикладами таких організацій є Пробація (організація, що надає соціальну допомогу правопорушникам, підрозділи якої присутні майже у кожному місті України), благодійна організація „Регіональний Центр соціальної адаптації” у Бродях, організація “Жіночі перспективи”, “ВІЛЬНА”. Я вирішила звернутись у даний тип організацій першочергово, адже, працюючи з людьми, що були в тюрмі, зокрема з жінками, допомагаючи їм адаптуватись та налагодити життя після звільнення, представники таких організацій, все ж таки, мають змогу поспілкуватись із колишніми злочинцями у більш неформальній

обстановці, викликаючи більше довіри у тих, хто звільнився з місць обмеження волі, більше, ніж «представники закону» та спілкуватимуться з ними більш щиро та відверто. Саме тому коментарі представників організацій, що допомагають адаптуватись людям після виходу з в'язниці, стали дуже цінним та вагомим вкладом у мою роботу.

Адвокати ж, з іншого боку, і є цими «представниками закону». Вони працюють з колишніми злочинцями весь час, починаючи з арешту, винесення вироку та закінчуючи звільненням з місця обмеження волі. Поспілкуватись для дослідження з адвокатами важко, але через знайомства мені вдалось взяти два інтерв'ю.

Протягом другого етапу дослідження мені вдалось поспілкуватись із жінко-злочинницею. На жаль, через зовнішні обставини, а саме через повномасштабну війну на території України, можливості для пошуку респондентів були дуже обмежені. Причиною цього є те, що організацій, які погодились би вивести мене на потенційну респондентку, є досить мало. Організація, з представником якої я спілкувалась минулого року, знаходиться у Чернігівській області. Чернігів та область сильно постраждали від вторгнення РФ. Саме тому, я не мала змоги сконтактувати із представниками даної організації. Проте, через знайомства мені все ж таки вдалось сконтактувати з респонденткою, що погодилась стати учасницею мого дослідження та відповісти на мої запитання.

Моєю респонденткою стала жінка віком 51 рік. Опитана мала досвід відбування покарання тричі – за справи, пов'язані із вживанням наркотиків та крадіжками. Жінка погодилась поділитись зі мною власним досвідом, чим змогла відповісти на багато питань у рамках цього дослідження.

Адвокати, з якими мені вдалось сконтактувати, вели небагато справ, коли саме жінка вчинила злочин. Проте, мені все ж вдалось отримати відповіді на

запитання, що мене турбували щодо даної теми та проаналізувати їх у своїй роботі.

3. Результати дослідження “Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості”

Як я вже зазначала, емпіричне дослідження “Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості” проводилось у два етапи: перший етап - інтерв'ювання представників організацій, що займаються реабілітацією осіб, що відбували покарання, та адвокатів; другий етап - інтерв'ювання жінки, що була засуджена за злочин та відбувала покарання. Щоб сформувати ширшу картину специфіки жіночої злочинності, я проведу порівняльний аналіз двох етапів дослідження та подивлюсь на схожості та відмінності відповідей двох типів респондентів.

Почати аналіз я хочу з загальної класифікації та специфіки жіночої злочинності. Вивчаючи теоретичні напрацювання стосовно даної теми, я дійшла до висновку, що найбільш поширена категорія злочинів, скоєних жінками – це крадіжки. Проте, опитавши представника організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі, це переконання розвіялось.

«Два вида преступлений: первый вид это особо тяжкие - нанесение телесных ушкоджень, убийства; вторая - все преступления, связанные с незаконным оборотом наркотиков. Две превалирующие статьи у нас, тяжкие убийства и замах на убийства, и второе - незаконные обіг наркотиков. Во всех странах бывшего советского союза.» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Найчастіше жінками здійснюють саме нанесення тілесних ушкоджень, вбивства та злочини, що стосуються обігу наркотичних речовин.

Стосовно першої категорії злочинів – особливо тяжкі, то їх жінки скоюють, як правило, на сімейно-побутовому рівні. Тобто, сімейна сварка, коли чоловік прийшов у стані алкогольного сп'яніння додому та, фактично, вивів жінку на

такий злочин, може закінчитись вбивством. Цікавим є той факт, що, за даними респондента лише 60% відсотків таких злочинів скоєні як самозахист, тобто відповідь на попередній замах чоловіка. Проте, при розгляді 40% злочинів, що не були скоєними як акт самозахисту, важливо враховувати психологічні фактори, що могли спричинити таку поведінку злочинниці. Варто зазначити, що респондент не посилався на джерела даних, також я не знайшла підтвердження цієї інформації у відкритих джерелах.

«Если мы будем брать общее количество преступлений как 100%, процентов 60 было совершено убийство или нанесение тяжких телесных преступлений в процесс самозащиты. Единицы женщин являются инициатором драк в семье, больше говорят о мужском насилии в семье» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

«Основная причина - женщины ради любви способны на все. Терпят своих мужей, которые издеваются над ними, избивают, постоянно пьяные. Не всегда этой любви хватает выдержать эти испытания, которым женщины подвержены. Убивают, защищают своих детей, когда наносят... Опять же, такой двигатель это любовь.» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

За статистикою, опублікованою Міністерством соціальної політики у 2020 році, кожна 5-та жінка в Україні стикалась з тією чи іншою формою насильства. [21] Жінки терплять це насильство, адже вони люблять цю людину та, заради того, щоб залишитись у стосунках, готові терпіти все. Проте, *«в каждой чаше есть края»* (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі), тому не завжди цього терпіння вистачає надовго. Також, коли справа стосується дитини (випивший чоловік

піднімає руку на дітей), то, як правило, мати готова на все, щоб захистити свою дитину. Навіть на вбивство.

Поспілкувавшись з респонденткою, що відбувала покарання тричі, я можу виділити ще один тип причин, що штовхають жінок на скоєння злочинів, пов'язаний із відносинами з чоловіками.

“На тот ум мне казалось, что это очень престижно принимать наркотики. Тогда эти парни мне нравились, которые употребляли. Они не такие тогда были, как сейчас. Мне нравились бандиты, карманники... Я еще и карманница, у меня во всех делах, я судимая, 12 судимостей у меня, везде меня пишут как поганяло “Сонька золотая ручка”.” (51 рік, жінка, колишня злочинниця).

Дуже часто в підлітковому віці люди намагаються зробити все, щоб бути “своїм” серед людей, яких вони вважають авторитетними та до яких тягнуться. Іноді результатом такої поведінки є позитивні наслідки, а в деяких випадках, навпаки, негативні - все залежить від компанії. У даному випадку респондентка зв'язалась з компанією, яка негативно вплинула на неї та прищепила шкідливі звички, що вплинули на все її подальше життя. Намагаючись сподобатись на її думку авторитетним хлопцям, опитана почала вживати наркотичні речовини та займатись кишеньковими-крадіжками.

У підлітків є підвищеною соціальна мотивація. Прояви ризикової поведінки є способом досягнення соціальної цілі - діяти подібно до представників групи, у якій перебуває людина. Модель соціальної мотивації припускає, що в юнацькому віці високу соціальну цінність має ризикована поведінка, а наслідки, які можуть виникнути після, не є важливими. [24] Отже, поведінку респондентки можна розглянути через модель соціальної мотивації. Бажання отримати визнання серед однолітків та соціальної групи, до якої вона належала,

штовхнуло її до ризикової поведінки, а саме до вживання наркотиків та здійснення крадіжок.

«Основні причини, які штовхають жінок до скоєння злочинів - наркотики, алкоголь, компанія» (59 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Також, на злочини жінок штовхають такі фактори як наркотична та алкогольна залежності, а також те соціальне середовище, в якому вони перебувають. Якщо говорити про залежності, то вони можуть спонукати жінок як до шахрайства або крадіжок, так і до більш серйозних злочинів, таких, як вбивство. Наприклад, якщо людина має залежність (незалежно від статі, чоловік це, чи жінка), то, щоб отримати нову дозу наркотиків чи алкоголю, не маючи для цього матеріальних засобів, вона може просто вкрати гроші, адже при залежності від чогось людина діє ціннісно-раціонально, тобто для неї отримати нову дозу є найвищою цінністю, не залежно від того, як ця ціль буде досягнута. Щодо тяжких злочинів, таких як вбивства та важкі тілесні ушкодження, то наркотична чи алкогольна залежність можуть також стати чинниками, що їх спричиняє. Вже під станом сп'яніння (алкогольного чи наркотичного), людина не контролює свої дії. Її розум затуманений і навіть найдрібніша та несерйозна сварка може призвести до тяжких наслідків, адже у стані сп'яніння загострюються емоції людини та все довкола сприймається більш в штики.

Респондент зазначив ще один чинник, що штовхає жінок до злочину, про який я вже згадувала – компанія. Тобто, це те середовище, в якому вона перебуває, її коло оточення, люди, з якими вона спілкується. Середовище має вплив не лише на підлітків, але й на людей у зрілому віці. Компанія може маніпулювати нею для досягнення власних цілей. Таким чином, якщо компанія є одним з факторів, що впливає на жіночу злочинність, то жінка перебуває в «неправильному»

середовищі, що або саме займається кримінальною діяльністю, або ж маніпулятивними методами примусило жінку до скоєння злочину.

Переходячи до другої найбільш поширеної категорії жіночих злочинів – транспортування наркотиків, то основним рушієм такого виду злочинів також є любов жінки до свого чоловіка. Чоловіки, розуміючи, що жінка є менш підозрілою для поліції, вмовляють їх «допомогти» провести незаконну операцію транспортування наркотичних речовин. В свою чергу, жінки, не підозрюючи або не розуміючи, що така дія є незаконною, погоджуються допомогти чоловікові. На запитання, чому вони це зробили, вони відповідають «Ну, я ж його люблю».

«И если мы рассмотрим незаконный оборот наркотиков, чаще всего женщины вовлекаются в преступную деятельность мужчинами и женщина руководствуются «ну я ж его люблю и я понесла пакет, он мне дал. Я же его люблю». Чаще всего я сталкивался с этим. Многие даже не понимают, что это не любовь, их используют.» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

«Наркотики: продажу, вживання і тд. Кражі, шахрайство. І вбивство....Шахрайство - це їхнє, вони до того пристосовані. Шахрайство любе. І квартиру забрати, і гроші забрати, і надурити.» (59 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Другий респондент підтвердив, що жінки найчастіше скоюють злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків та вбивства. Проте, до цього переліку він додав крадіжки та шахрайство. Шахрайство в будь-якому прояві та масштабах – велике та дрібне. Отже, можна дійти висновку, що в різних

регіонах України жінки схильні скоювати різні злочини (перший респондент розповідав про Чернігівську область, другий – про Львівську).

“...За статистикою та на моїй практиці, більшість злочинів серед молодих жінок це дрібні крадіжки та грабіж. Вони вважають, що це один із видів розваг та гадають, що для них вийде безкарністю. Жінки, які старші, вже скоюють більш домашні злочини через невдалий шлюб, ревності та інших обставин.” (27 років, чоловік, адвокат).

Вид та мотив злочину залежить також і від віку правопорушниці. Наприклад, молоді дівчата скоюють дрібні злочини задля розваги. Дуже часто така дія може бути вчинена під впливом компанії, аби довести, що їй (дівчині) не “слабо”. Ще одними факторами впливу в таких ситуаціях можуть стати алкоголь чи наркотики, адже, як я вже зазначила, під впливом цих речовин людина перестає мати повний контроль над своїми діями.

Також існують випадки, коли види злочинів поєднуються, утворюючи замкнене коло. Прикладом такого випадку є ситуація, у якій опинилась респондентка.

“Я ходила по колу: украсть, щоб уколеться - уколеться, щоб украсть. У мене уже рецидив пошел, когда я уже конкретно присела на наркотики и мне уже надо была дозировка.” (51 рік, жінка, колишня злочинниця).

Зі слів респондентки можемо бачити, що один злочин тягнув за собою другий і навпаки. Для того, щоб дістати наркотичні речовини, потрібні гроші. Залежним людям складно знайти роботу. Люди з наркотичною залежністю страждають браком сконцентрованості та уважності, у них змінюється розпорядок дня. Через ці причини людей з наркотичною залежністю не беруть на роботу. Вихід з ситуації безгрішшя вони вбачають у крадіжках. В свою чергу, для того, щоб здійснити таке правопорушення, потрібна неабияка сміливість та стертість граней моралі. Наркотичні речовини дають викид адреналіну у мозок людини, а

також затьмарюють свідомість. Таким чином, утворюється замкнене коло, вийти з якого можливо припинивши вживати наркотики.

Вплив соціально-демографічних характеристик на схильність жінок до скоєння злочинів:

1. Сімейний стан:

Як вже зазначалось вище, більшість скоєних жінками злочинів мотивуються в певній мірі почуттям любові. 8% від кількості вбивств, вчинених у сім'ї, скоюються саме жінками. [30, ст. 25]

«Процентов 70 женщин или были в браке, или имели длительные отношения и считали себя семейной парой. Единицы женщин, которые не имели никаких отношений.» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, які вийшли із зон обмеження волі).

Також, важливо зазначити те, що сімейний стан має пряме віддзеркалення на житті будь-кого, незалежно від статі. Якщо в сім'ї людини є якісь проблеми: сварки, непорозуміння, домашнє насилля, то і інші сфери життя, ймовірно, не будуть успішними. Те саме і зі злочинністю, якщо в сімейному житті у жінки є постійні проблеми, відсутнє спокійне, щасливе життя, то це може мати прямий вплив на її схильність до злочинності. Наприклад, якщо жінка перебуває у аб'юзивних стосунках зі своїм чоловіком, якщо в її сім'ї присутнє домашнє насилля, то, вірогідно, вона буде перебувати у постійному стані стресу і за межами дому. Стрес, в свою чергу, може стати тригером до девіантної поведінки, наприклад до скоєння злочинів.

«Сімейний стан впливає на схильність жінки до скоєння злочинів, це все залежить від сім'ї, чи вони вживають алкоголь, чи вживають наркотики, чи

вони живуть дружно, чи ні» (59 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

“Як вже було зазначено, саме сімейно-побутові справи найчастіші. Це досить сильно залежить від шлюбу та сім'ї. Якщо жінка щаслива у шлюбі та має велику сім'ю, то загалом, вона не стане вчинювати кримінальні правопорушення.” (27 років, чоловік, адвокат).

З іншого боку, сімейне стан може вплинути на схильність жінки до скоєння злочинів, а саме те, які стосунки побутують у її сім'ї. Якщо сім'я живе у гармонії, стосунки з чоловіком не проблематичні, то, відповідно, схильність до скоєння злочинів у жінки буде нижчою, ніж у тої, що живе у неблагополучній родині, де побутує надмірне вживання алкоголю, наркотиків тощо.

2. Соціальне становище:

«Социальная составляющая - это основная составляющая. Почему, потому что, когда женщина приходит домой и не знает, чем накормить своих детей, эта женщина легче поддаётся какому-то внешнему воздействию. Если бы я предложил такой женщине предложил и у неё был бы достаток в семье, вот возьми этот пакет, отвези его туда-то, она бы этого не сделала. Но, когда она сопоставляет степень риска и степень вознаграждения, и ту ситуацию, которая вознаграждения совершения преступления отразится на её социальном положении, она всегда...» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

“Так, звісно. Коли йде мова про скоєння злочинів, на жаль, основними факторами є соціальне становище” (29 років, чоловік, адвокат).

Соціальна складова є найважливішим рушієм впливу на жінку при скоєнні злочину. Якщо жінка не має змоги нагодувати своїх дітей, що є однією з найбільш нагальних потреб кожної матері, то вона може легко піддаватись на різні маніпуляції, навіть на ті, що залучають її до скоєння злочину. Тобто, якщо соціальне становище жінки нижче середнього, то її схильність до скоєння злочинів, відповідно, буде вищою.

Також, у жінок, що вже відбували покарання у місцях обмеження волі схильність до правопорушень буде вищою, адже звільнюючись з тюрм вони не мають ніякої матеріальної бази, щоб забезпечити собі нормальний рівень життя та мусять починати все спочатку. Те ж саме стосується і чоловіків, що звільняються з місць обмеження волі. Отже, можна дійти висновку, що схильність до скоєння повторного злочину після виходу з тюрм у розрізі соціального становища не залежить від статі.

«Я всегда говорю и буду говорить о тому, что независимо от того, женщина это или мужчина, человек освободился после длительного отбывания наказаний и у него нету минимально крыши над головой, документов и средств для существования, то чем он начнёт заниматься? Последнее, чего он учился лет 5 - это преступления. И он вышел, у него больше материальная база о совершении преступлений, чем как заработать» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

3. Професійна діяльність:

За свідченнями респондента, професійна діяльність ніяк не впливає на рівень особливо важких злочинів серед жінок.

«Если это семейное насилие, то это (профессиональная деятельность) никак не отображается. Женщина может быть высокоинтеллектуальная,

работатъ учителем, преподавателем, но есть инстинкт самосохранения» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

«Професійна діяльність напевно що не впливає на схильність до скоєння злочинів. Ну, мені не подалось» (59 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Знову ж таки, неважливо ким працює жінка, якщо вдома в неї, чоловік, котрий випиває та може підняти руку на неї та на її дітей. Як акт самозахисту чи захисту дітей, вона може здійснити вбивство.

4. Рівень освіти:

«І жінки з вищою освітою, і з початковою, середньою можуть скоювати злочини. (Ізащрьонней) Ну та, начиталась книжок, а там в книжці розписано, як це можна зробити. Можливо...» (59 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Незалежно від рівня освіти жінки можуть скоювати злочини. Тобто, рівень освіти не має такого впливу на схильність до злочинної поведінки, як можуть мати інші чинники, наприклад соціальна складова. Проте, з іншого боку, рівень освіти може впливати саме на те, як був скоєний злочин та на витонченість його виконання:

«Чем более высокообразованная женщина, тем более она понимает последствия своих действий. Она может провести аналогию, может просчитать последствия. Иногда это останавливает. На уровне бытового насилия, может быть изощренное защита. Не просто банальное убийство. Будет более красочно оформлено преступление интеллектуально» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Коли людина здобуває освіту, вона розвивається не лише у сфері своєї діяльності, але і у інших напрямках, при тому розвиваючи своє критичне мислення та вміння прораховувати свої дії на пару кроків наперед. Таким чином, жінка, в якій вищий рівень освіти, буде краще обмірковувати свої дії та наслідки, до яких вони можуть призвести; зважувати всі ризики та те, до яких «винагород» приведуть її дії. При побутових сварках така жінка більш схильна приймати раціональні рішення, ніж емоційні, а саме емоційні рішення породжують більшість злочинів на сімейно-побутовому рівні.

5. Вплив дитячого досвіду на схильність до злочинності:

«Виховання і батьки - це досить важливий вплив на формування людини як злочинця» (59 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

“Люди, які не отримували батьківську любов та опіку, були обмежені багатьма речами, в той момент, як він бачив, що у інших є те, що йому бракує. Це дуже сильно перепрограмує психіку та сприйняття людини, тому він вважає, щоб щось отримати, це можливо лише у злочинному випадку. Це є загальною практикою, що відноситься як до чоловіків так і до жінок.” (27 років, чоловік, адвокат).

Виховання та дитячі роки багато у чому формують ту особистість, якою ми будемо протягом всього життя. Те, які відносини були в людини з її батьками, який клімат був в родині, має дуже вагомий вплив на психічне здоров'я людини, а, отже, і на її схильність до девіантної поведінки, а саме скоєння злочинів.

«Чаще всего, женщины, которые имели опыт в детстве жизни в неблагополучной семье, при возможности убежать из семьи они убегают и начинают жизнь так, как они себе представляют. Они полностью исключают

то, що вони виховали в своїй родині» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Проте, важливо розуміти, що хорошим вихованням дітей не є перехід з однієї крайнощі в іншу. Погано вплинути може не лише байдужість до дитини, а і надмірна турбота. Коли батьки “трусяться” над дитиною, особливо у підлітковому віці, не дають їй зробити власні помилки та набуті власного досвіду, дитині важко знайти себе, зрозуміти, що їй подобається, а що ні. У подібних умовах жила респондентка, з якою я поспілкувалась у рамках проведення дослідження:

“Я не могла себе реалізувати. Говорили, що потрібно жити як другі. А я не хотіла жити як другі. Мені не пояснили, що потрібно познавати себе, а я зараз вважаю, що це дуже важко. Я себе не знаходила, заблудилась як-то...мама заботливая очень была” (51 рік, жінка, колишня злочинниця).

Згодом це може призвести до того, що людині, яку так опікали, в майбутньому буде складно приймати власні рішення. А це, в свою чергу, може стати передумовою до намагання унаслідувати поведінку спільноти, до якої належить людина, про що говорилося вище.

З іншого боку, якщо в дитинстві жінка була свідком насильства в своїй родині, то в майбутньому вона буде уникати таких випадків та, при побудові власної сім'ї, буде опиратись на інші цінності, а також, будь-яким чином намагатиметься втекти від злочинної поведінки, яку вона спостерігала у своїй родині.

Існують і протилежні випадки, коли жінки переймають поведінку своїх матерів:

«Да, они иногда принимают модель поведения своей матери: они видят как мать терпела всю жизнь насилие и они понимают, что это нормально и они будут с этим мириться. Но, если у женщины есть возможность изменить

модель мира.» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Якщо мати жінки терпіла насильство, то жінка, в свою чергу, може перейняти модель її поведінки, якщо в її власній сім'ї чоловік буде здійснювати насильницькі дії проти неї або її дітей. Як я вже зазначала вище, якщо жінка терпить насильство, а не виключає його зі свого життя, то, в певний момент, толерантність може закінчитись і, не стримавши емоційного пориву, або ж як акт самозахисту, вона може вчинити злочин.

6. Стрессова ситуація:

Стрес має колосальний вплив на людський організм, стимулюючи людей робити вчинки, які в звичайній, спокійній обстановці вони ніколи б не зробили. До переліку цих вчинків належить і скоєння злочинів. Стрессова ситуація може стати тригером до протиправної поведінки жінки, навіть якщо раніше вона ніколи не мала таких поривів.

«Да. Стрессовая ситуация иногда очень влияет на совершение преступлений. Независимо от того, женщина это или мужчина. Если не возникало до этого желания совершить преступление, то стресс влияет на это. Я не скажу, что во всех стрессовых ситуациях женщина будет совершать преступления, но триггером это может стать» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Наприклад, якщо за стрессову ситуація послуговує смерть близької людини, то в стані емоційного афекту жінка може скоїти злочин проти того, кого вона вважає відповідальним за свою втрату. Знову ж таки, злочини, вчинені як наслідок стрессової ситуації, є проявом емоційної поведінки та мислення, а не раціональної.

7. Відносини з близьким оточенням після виходу з тюрми та рецидивний злочин:

Є злочинці, що після виходу з місць обмеження волі, продовжують скоювати злочини. Це стається тому, що, вийшовши з тюрми, вони не мають ніякої матеріальної бази, а також навичок, щоб її заробити. Проте, чоловіки все ж більше схильні до скоєння рецидивних злочинів, ніж жінки.

«Основное совершение рецидивов у мужчин. Почему в Украине только одна женская колония строгого режима? Мужских много, а женская одна. Все отбывают или минимальное наказание, по совершению преступления первый раз, или же... Единицы едут на строгий режим» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Жінки ж не скоюють рецидивних злочинів, бо стараються змінити місце проживання та почати життя «з чистого аркушу». Жінки більше схильні думати та переживати про те, що про них думає оточення. Якщо вона повернеться туди, де жила раніше, всі її сусіди, близькі до неї люди будуть знати та пам'ятати те, що вона була за ґратами, за що відбувала покарання тощо. Наше суспільство дуже в штики сприймає жінок, що скоїли злочин та були в місцях обмеження волі, до чоловіків простіше ставлення. Саме тому, щоб уникнути косих поглядів у свою сторону та шепотіння за спиною, жінки, як правило, вирішують втекти від попереднього життя, залишивши все позаду, та почати життя з початку. Саме тому серед жінок рецидив злочинів стається значно рідше, аніж у чоловіків.

«Из опыта общения с женщинами, которые освобождаются, первое, что они хотят сделать - это сменить место жительства. Если для мужчин... У нас исторически сложилось, что ну мужик попал в тюрьму, ну работает, не пьёт, то на женщину всегда будут смотреть искоса, потому что она ж сидела. Как

и для меня, так и для всего общества, женщина в тюрьме - это верх извращения человеческого ума. Поэтому люди воспринимают женщину, которая отбывала наказание как уже даже не третий сорт, а далеко маргинальная группа.» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Проте, все ж, ставлення оточення до жінки, що щойно вийшла з тюрми, може впливати на її схильність до скоєння рецидиву. Якщо оточення не приймає жінку у спільноту, то вона буде шукати підтримки там, де отримувала її останні декілька років – серед своїх товаришок по в'язниці або ж серед людей, котрі займаються кримінальними справами, адже там вона буде мати підтримку та буде прийнята. Перебуваючи в такому оточенні, вона може бути знову притягнутою до скоєння протиправних актів, а, отже, рецидивних злочинів.

«Отношение общества к женщинам, которые освобождаются, оно похабное. Влияет ли это на совершение повторного преступления? Я думаю да. Потому что человек, который выброшен из своего социального слоя, будучи существом социальным, будет искать людей, которые его понимают. И найдёт со своими коллежанками, с которыми отбывала наказание, или с такими же людьми, которые поддерживают криминальные штуки, где ей будет комфортно, где она будет принята. И рано или позвони это повлияет на повторное совершение преступлений» (47 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

«Є такі факти. От вона вийшла, їй ніхто не надав допомогу, всі відвернулись від неї - всьо, вона пішла вчинювати злочини і знову йти в місця позбавлення волі. А як раз середовище, з якого вона, воно її підтримає і вона буде далі вчиняти злочини.» (59 років, чоловік, представник організації, що займається реабілітацією осіб, що вийшли із зон обмеження волі).

Оточення жінки у місцях позбавлення волі також може впливати на її схильність до скоєння рецидивного злочину після звільнення. Наприклад, у нашої респондентки є такий досвід. Під час перебування у місці позбавлення волі вона проводила час у компанії жінок, яких також було засуджено за вживання наркотиків.

“ Мне тогда было 19 лет, я много чего узнала на зоне от девочек, которые уже были постарше и знали, что такое наркотики и когда они рассказывали, естественно мне хотелось попробовать, потому что они старше, и на мой ум она мне понравилась, показалась крутой и мне хотелось попробовать.” (51 рік, жінка, колишня злочинниця).

З цієї цитати ми знову можемо спостерігати, як оточення може впливати на дії людей, особливо тих, хто має залежність. Респондентка перебувала за ґратами у ще незрілому віці, тому вплинути на неї було нескладно. Тут ми знову можемо спостерігати модель соціальної мотивації, коли схвалення серед оточення є найбільшою цінністю.

8. Шляхи вирішення

Упродовж розмови з респонденткою мова постійно поверталась у русло того, що після виходу з тюрми вона знову вживала наркотики та знову скоювала ті самі злочини. Тому, я вирішила додати ще один підпункт про те, як можна вирішити цю проблему, адже вона не єдина, хто після звільнення з місця позбавлення волі скоює рецидивний злочин. Динаміка рецидивної злочинності становить 31,7% [29], тобто кількість рецидивістів щороку зростає. Причини скоєння рецидивного злочину різні - для когось причиною може стати зневажливе відношення оточення після виходу з тюрми, хтось потрапляє під негативний вплив. Як ми бачимо з аналізу, ці причини носять психологічний характер.

Поспілкувавшись з жінкою, що тричі відбувала покарання за вживання наркотиків, я зрозуміла, що психологи у місцях обмеження волі в Україні є лише формально. З ув'язненими потрібно проводити психологічну роботу, адже звільняючись з в'язниці багато хто не розуміє, що буде далі. Наприклад, респондентка, яку я опитала, мала плани на подальше життя після ув'язнення, проте ці плани ніколи не справджувались.

“После каждого освобождения у меня планы, что я выйду, не буду колоться. Но у меня эти планы не подкреплены. Если бы был в зоне какой-то психолог, повышение самооценки, как полюбить себя, какая-то работа происходила, то я бы уже шла с почвой какой-то, не рухнет, а планы какие-то в голове. Вышла и в первый же день находила. Когда мы ставим запреты, оно не работает. А когда ты чем-то заменяешь, оно работает.” (51 рік, жінка, колишня злочинниця)

Психолог потрібний для того, щоб допомогти ув'язненим зрозуміти, чого вони хочуть, як вони можуть жити далі та для розуміння того, що відбування покарання за злочин не ставить крапку на їхньому житті.

Висновки:

Проаналізувавши теоретичні напрацювання на тему жіночої злочинності, а також провівши аналіз, я можу зробити власні висновки щодо даного питання. По-перше, жіноча злочинність за своєю чисельністю значно програє чоловічій. Злочини, скоєні жінками, складають лише невеликий відсоток від загальної кількості злочинів. Через цей факт, жіночих колоній в Україні налічується значно менше, ніж чоловічих. По-друге, основними чинниками, що спонукають жінок до скоєння злочинів, є: наркотична та алкогольна залежність, а також сімейно-побутові проблеми. По-третє, за класифікацією серед злочинів, що скоюються жінками, найбільш поширеними є: злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних речовин, шахрайство і крадіжки, а також нанесення тяжких тілесних ушкоджень та вбивства. Останній тип злочинів в більшості випадків скоюється на сімейно-побутовому рівні.

Щодо гіпотез, які я висувала на початку свого дослідження, деякі з них вдалось підтвердити, а деякі довелось спростувати:

- Чим гіршим є соціальне становище жінки, тим вищою є її схильність до скоєння злочинів.
- Якщо жінка має сім'ю та дітей, то не завжди її схильність до скоєння злочинів буде нижчою, адже у деяких випадках наявність сім'ї знижує або навіть унеможлиблює її схильність до злочинної поведінки, а в інших, навпаки, - посилює. Все залежить від відносин у сім'ї, з чоловіком та дітьми.
- Професійна діяльність та успішність на роботі ніяк не впливають на її схильність до скоєння злочинів.
- Рівень освіти не впливає на схильність до скоєння злочинів, але може вплинути на кримінологічну характеристику злочину, спосіб його скоєння тощо.

- Чим гірше дитинство мала жінка, тим більше схильною вона є до скоєння злочинів. Проте, у деяких випадках жінка, що мала складне дитинство та була свідком домашнього насилля у своїй родині, буде всім методами намагатись не допускати повторення цього у власній сім'ї.
- Стресова подія в житті жінки (смерть близької людини, звільнення з місця роботи тощо) негативно впливає на її схильність до скоєння злочинів.
- Негативне сприйняття жінки її оточенням після виходу з місць обмеження волі може призвести до скоєння рецидиву злочину.

Література:

1. Нікітіна, Ю. В., Денисова, Н. В., Стрельцова, Л. Є. *Кримінологія*. Харків: Право, 2018.
2. Шестаков, Д. А. *Кримінологія*. Санкт-Петербург: Лань, 2001.
3. Пилипенко, В. Є. *Спеціальні та галузеві соціології*. Київ: Каравелла, 2003.
4. Мертон, Р. *Соціальна структура і аномія*. 1938.
5. Кетле, А. *Социальная система и законы ее управляющие*. Санкт-Петербург: Печатано у Тиблена и Ко, 1866.
6. Ломброзо Ч. *Женщина - преступница и проститутка*. Ростов, 1997.
7. Гернет, М. *Избранные произведения*. 1974.
8. Внуков, В. А. *Женщины - убийцы*. 1928.
9. Шестакова, А. *Преступления против личности*. 1927.
10. Коган, В. Н. *Значение социально-демографических факторов для изучения причин преступности*. 1975.
11. Кудрявцев, В. Н. *Причинность в криминологии*. 1968.
12. Потемкина, А. Т. *Характеристика осужденных женщин, отбывающих наказание в ИТУ*. 1993.
13. Серета, Е. В. *Личность женщин, впервые осужденных за тяжкие насильственные преступления, и их исправление и перевоспитание в ИКТ*. 1983.
14. Антонян, Ю. М., Голубев, В. П., Кудряков, Ю. Н., Бовин, В. Г. *Некоторые отличительные психологические черты личности преступника*. 1987.
15. Габиани, А. А., Меликишвили, Л. А. *Социальное лицо женщины преступника*. Тбилиси, 1993.
16. Хорни Карен. *Женская психология*. Санкт-Петербург: Восточно-Европейский институт психоанализа, 1993.

17. Ананич, В. А. *Преступность в Республике Беларусь: состояние и тенденции*. 2001.
18. Свило, С. М. *Предупреждение преступлений среди женщин*. Минск: Амалфея, 2002.
19. Васюнина Л. А. *Женщина-семья-общество: Сов. соц.-эконом. ситуация*. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1992.
20. Вознюк, А. А. *Поняття Та Елементи Кримінально-Правової Характеристики Злочинів*. Науковий Вісник Національної Академії Внутрішніх Справ №1, 2013.
21. “Міністерство Соціальної Політики України.” *Міністерство Соціальної Політики України*, Міністерство Соціальної Політики України, 20 Feb. 2020, www.msp.gov.ua/news/18311.html.
22. “Жіноча Злочинність Та Її Запобігання.” *Тростянецький Районний Суд Сумської Області*, Судова Влада України, 20 Dec. 2017, <https://cutt.ly/Xb9D9h7>.
23. Galliher J. F., Gaylord M. S. *The Criminology of Edwin Sutherland*. Routledge, 2020.
24. Ciranka, S., & van den Bos, W. *Social influence in adolescent decision-making: A formal framework*, *Frontiers*.
<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01915/full>
25. *Велика українська енциклопедія*. Державна наукова установа “Енциклопедичне видавництво”, Київ, 2017.
26. *Що таке соціальний статус - усе (Універсальний словник-енциклопедія)*. Словники - Словопедія, <http://slovopedia.org.ua/29/53409/21052.html>.

27. *Кримінальний кодекс України Стаття 34. Рецидив злочинів.* Ст. 34 ККУ № 2341-III Кримінальний кодекс України Стаття 34 (КК). Законодавство України 2019 рік, 4 Квітня 2001,
https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-34.htm.
28. *Залежність від психоактивних речовин.* Головна. <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vid-psikhoaktivnikh-rechovin#:~:text=%D0%97%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%20>
29. *Збірник даних судової статистики щодо розгляду судами України кримінальних справ, кількості та структури засуджених осіб у 2001–2010 роках.* К., 2011.
30. Шестаков Д. А. *Супружеское убийство как общественная проблема.* СПб: СПбГУ, 1992.

Додатки

Додаток №1 Гайд глибинного інтерв'ю “Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості” для представників організацій, що займаються реабілітацією осіб, що вийшли з місць позбавлення волі, та адвокатів:

Шановний респонденте! Мене звати Марта Боднар, я є студенткою третього курсу соціології Українського Католицького Університету. В рамках написання курсової роботи я проводжу дослідження на тему того, які причини найчастіше спонукають жінок до скоєння злочинів. Я є дуже вдячною Вам за Вашу згоду долучитися до мого наукового дослідження.

Я буду записувати нашу розмову. Йдеться тільки про аудіозапис, без відео. Цей запис необхідний для того, щоб я згодом змогла ще раз відтворити нашу з Вами розмову.

Аудіозапис розмови буде доступний лише мені і ніколи не з'явиться у публічному доступі. Однак, я прошу у Вас права процитувати в своєму звіті прямі цитати з інтерв'ю зі збереженням анонімності (зазвичай імена респондентів зашифровують і реальні імена ніколи не називають).

Пам'ятайте, що тут не буває правильних чи неправильних відповідей, оскільки йдеться про Ваш персональний досвід, а він цінний таким, який він є. Тому, я прошу Вас бути максимально відвертими у власних відповідях.

1. Розкажіть, будь-ласка, трішки про себе. Скільки Вам років?
2. Скільки часу Ви займаєтесь у сфері надання соціальної допомоги? Чим Ви займались перед тим, як почали надавати соціальну допомогу?
3. Розкажіть, будь-ласка детальніше про Вашу роботу. Що саме входить у Ваші обов'язки?
4. Чому Ви обрали саме роботу з колишніми ув'язненими? Що спонукало Вас до цього?

5. Чи можете Ви виділити, що саме Вам імпонує у роботі з колишніми ув'язненими, та які є недоліки?
6. Розкажіть, будь-ласка, детальніше про статевий розподіл колишніх ув'язнених, з якими Ви мали досвід роботи. Чим відрізняється специфіка роботи з колишніми чоловіками-злочинцями від роботи з колишніми жінками-злочинницями?
7. Переходячи до блоку запитань про роботу з жінками-злочинницями, розкажіть, будь-ласка, детальніше про специфіку скоєних ними злочинів. Які категорії злочинів найчастіше зустрічаються особисто Вам у роботі з колишніми жінками-злочинницями?
8. Які причин найчастіше штовхають жінок до скоєння злочинів? Розкажіть, будь-ласка, детальніше про це.
9. Чи впливає соціальне становище жінки на її схильність до скоєння злочинів?
10. Чи впливає сімейний стан на схильність жінок до скоєння злочинів?
11. Чи впливає професійна діяльність жінки на її схильність до скоєння злочинів?
12. Чи впливає рівень освіти на схильність жінки до скоєння злочинів?
13. Чи впливає життєвий досвід (бекграунд дитинства?) жінки на її схильність до скоєння злочинів?
14. Чи може нещодавня стресова ситуація(?) (смерть близької людини, звільнення з місця роботи тощо), що сталась в житті жінки, стати тригером до скоєння злочину?
15. Чи впливає сприйняття жінки в її близькому колі оточення після її виходу з місць позбавлення волі на те, чи може вона скоїти рецидивний злочин?

Додаток №2 Гайд глибинного інтерв'ю “Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості” для жінки-злочинниці:

Шановний респонденте! Мене звати Марта Боднар, я є студенткою третього курсу соціології Українського Католицького Університету. В рамках написання курсової роботи я проводжу дослідження на тему того, які причини найчастіше спонукають жінок до скоєння злочинів. Я є дуже вдячною Вам за Вашу згоду долучитися до мого наукового дослідження.

Я буду записувати нашу розмову. Йдеться тільки про аудіозапис, без відео. Цей запис необхідний для того, щоб я згодом змогла ще раз відтворити нашу з Вами розмову.

Аудіозапис розмови буде доступний лише мені і ніколи не з'явиться у публічному доступі. Однак, я прошу у Вас права процитувати в своєму звіті прямі цитати з інтерв'ю зі збереженням анонімності (зазвичай імена респондентів зашифровують і реальні імена ніколи не називають).

Пам'ятайте, що тут не буває правильних чи неправильних відповідей, оскільки йдеться про Ваш персональний досвід, а він цінний таким, який він є. Тому, я прошу Вас бути максимально відвертими у власних відповідях.

- 1. Розкажіть, будь ласка, трішки про себе. Те що вважаєте важливим. Скільки Вам років?*
- 2. Розкажіть, будь ласка, про Ваше дитинство, яким воно було? Як Ви росли, що любили у дитинстві? Чи відчували Ви себе захищеною?*
- 3. Розкажіть, будь ласка, про вашу сім'ю? Як до вас ставились/як виховували у дитинстві? Які стосунки панують у вашій сім'ї зараз?*
- 4. Яка у Вас освіта? Якщо вища, то на кого навчались?*
- 5. Чим Ви займались до того, як потрапили за ґрати?*

6. Розкажіть, будь ласка, детальніше про те, за яку саме діяльність, пов'язану з обігом наркотиків, Вас було засудження? Що передувало цій події у вашому житті? Що було після того?
7. Що, на Вашу думку, наштовхнуло вас на скоєння цього злочину? Які причини передували цьому?
8. Перебуваючи у місці позбавлення волі, як Ви себе почуваете? Яким було ставлення працівників закладу обмеження волі та інших ув'язнених до Вас там?
9. Як виглядав процес виходу з місця позбавлення волі? Чи Ви цього чекали? Що планували робити, опинившись поза цим закладом? Яким було ставлення Вашого оточення до Вас після того, як Ви відбули покарання?
- 10.Що вплинуло на Вас, що Ви скоїли рецидивний злочин? Якими є причини цього?
- 11.Яким Ви бачите своє майбутнє зараз? Чим би Ви хотіли займатись?

Додаток №3 Інформована згода на участь у соціологічному дослідженні
«Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості»

Дослідницький проект “Феномен жіночої злочинності в Україні: причини та особливості”

Керівниця проекту: Інга Козлова

Доцентка програми соціології УКУ

79011, Львів,

І. Свенціцького, 17, к. 307

k.inha@ucu.edu.ua

Інші дослідниці: студентка програми соціології УКУ Боднар Марта

1. Мета дослідження: Основною метою дослідження є дослідити основні чинники та причини, що впливають на жінок, що скоюють злочини.
2. Процедура дослідження: У вас попросять відповісти на серію запитань щодо жіночої злочинності та основних чинників, що на неї впливають. Будь ласка, відповідайте настільки щиро, наскільки можете.
3. Незручності та ризики: ризики від участі у дослідженні не перевищують тих, яких ви можете зазнати у повсякденному житті. Деякі з питань є особистими і можуть викликати у вас збентеження. Якщо ви відчуватимете дискомфорт, то можете відмовитись відповідати на будь-яке з запитань впродовж інтерв'ю.
4. Отримана вами вигода: Прямої особистої вигоди для вас в участі у дослідженні нема, окрім морального задоволення від того, що ви допоможете дослідницям краще зрозуміти які фактори впливають на схильність жінок до скоєння злочинів. Отримана від вас інформація принесе суспільну користь.

5. Тривалість/час: Процес інтерв'ю триватиме приблизно 40 хвилин. Ви розмовлятимете з підготованою інтерв'юеркою, що поставить вам ряд запитань, на які ми просимо у вас відповісти.

6. Конфіденційність: Ваша участь у цьому дослідженні є конфіденційною. Уся інформація, яку ми отримуємо від вас в процесі інтерв'ю є конфіденційною. Ми не записуватимемо вашого імені. Інформація, яку ми отримуємо від вас зберігатиметься у закодованому вигляді на носії, до якого матиме доступ лише дослідницька команда. Інформація зберігатиметься в електронному вигляді і ми використовуватимемо її лише з дослідницькою метою. У випадку публікації чи презентації результатів дослідження, ми подбаємо про те, щоб вас неможливо було ідентифікувати. Якщо ми цитуватимемо ваше інтерв'ю, то опублікуємо лише загальні соціодемографічні дані (вік, стать, професія, тощо) без жодних додаткових даних про вас. Ви можете попросити, щоб ми стерли ваші дані в будь-який момент, який передуватиме публікації результатів дослідження.

7. Право поставити додаткові запитання: Будь ласка, скontaktуйте з Інгою Козловою k.inha@ucu.edu.ua, якщо матимете додаткові запитання, скарги чи застороги щодо цього дослідження. Також скontaktуйте з керівницею проекту, якщо відчуєте, що це дослідження могло вам у якийсь спосіб нашкодити.

8. Добровільність участі: Ваше рішення взяти участь у дослідженні добровільне. Ви можете зупинити інтерв'ю у будь-який час. Ви не повинні відповідати на запитання, на які не хотіли б відповідати. Відмова брати участь у дослідженні чи те, що ви передумали, не матиме для вас жодних наслідків. Якщо ви вирішите припинити брати участь у дослідженні на будь-якому етапі, ми зітремо дані, отримані від вас.

Вам повинно бути вісімнадцять років, або більше, для того, аби брати участь у цьому дослідженні.

Ви отримаєте копію цього документа для власних записів.

Підписавши цю форму ви погоджуєтесь на участь у дослідженні та повідомляєте, що розумієте усі вищезазначені деталі.